

Wiesława Chodkowska

Stary Ratusz w Olsztynie, czyli historia w dokumentach i budowl

Sądy i fakty

Gdy w 1996 r. przystąpiono do prac remontowych, adaptując zespół tzw. Starego Ratusza na Bibliotekę Publiczną, Wojewódzki Konserwator Zabytków, zgodnie z doktryną, wymagał sondażowych badań architektonicznych. Badaniami tymi objęto najstarszą część zespołu, podczas nich odkryto na południowej elewacji tej części zespołu relikwitu łuku w postaci „oślego grzbietu”¹. Nie był to jednak wystarczający powód do objęcia owego skrzydła programem pełnych badań architektonicznych.

Podstawą do sondażowych badań była historia obiektu, którą opracował dr Jerzy Sikorski, opierając się na rozległej kwerendzie archiwalnej. W świetle dokumentów objęte badaniem skrzydło stanowiło, jako obiekt zabytkowy, małą wartość. Tę znikomą wartość zabytkową ratusza podkreślała przedwojenna historiografia niemiecka, jej reprezentant C. Wunsch² stwierdzał: „średniowieczny ratusz prawdopodobnie padł ofiarą pożaru w 1620 r.”

Za nim sąd ten powtarzali i historycy powojenni, np. A. Wakar³.

Prawnie sąd o znikomej wartości historycznej obiektu usankcjonowała decyzja Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z 1957 roku, wpisująca ratusz do rejestru zabytków. W decyzji tej stwierdzono: „ratusz, w pierwotnej swej postaci barokowy, pochodzi z XVII wieku. Przebudowany w wiekach XIX i XX stanowi zabytek mieszczańskie architektury użyteczności publicznej”.

W świetle tej wiedzy o ratuszu Wojewódzki Konserwator Zabytków podjął racjonalną decyzję wyrażając zgodę na adaptację pomieszczeń Starego Ratusza na bibliotekę, przeznaczając owo „mało wartościowe” skrzydło południowe na magazyn książek.

Dopuszczony w 1996 r. przez WKZ do realizacji projekt zakładał odtworzenie klasycystycznego wystroju elewacji najstarszej części ratusza.

W 1849 r. władze pruskie tę budowlę przeznaczyły na sąd. Wówczas elewacje otrzymały właściwy dla nowej funkcji, klasycystyczny – monumentalny wystrój.

Część historyczna, którą dr Jerzy Sikorski opracował jako bazę do prac badawczych, w późniejszym okresie wzbogacona i poszerzona o archiwa wraz z ilustracjami wydana została jako samodzielna monografia ratusza pt. „Stary Ratusz w Olsztynie na tle dziejów miasta”.

W tej monografii autor datuje powstanie pierwszej budowli ratusza na czas lokacji miasta.

Przywilej lokacyjny Olsztyn zyskał od kapituły Warmińskiej 31 października 1353 roku. Zasadzca Jan z Łajs wytycza bieg ulic w oparciu o biegnący z północy na południe szlak wędrowny w sąsiedztwie istniejącego już zamku i młyna. Olsztyński badacz historii ratusza pisze⁴ „nie przeszkadza to jednak przypuszczeniu, że ratusz miejski, będący siedzibą samorządu, zbudowano równocześnie z samym miastem. Potrzeba taka wynikała ze zwyczajów epoki, które znajdują też swoje odzwierciedlenie w przywileju lokacyjnym Olsztyna, a dotyczą organizacji handlu w mieście: kupcy i rzemieślnicy mieli obowiązek sprzedaż swych towarów i usług wyłącznie w kramach zlokalizowanych w rynku. Kramy lokalizowano więc zazwyczaj w przyziemiu ratusza i w jego bezpośredniej bliskości. W ratuszu także, lub przy nim, znajdowała się zazwyczaj waga miejska, od której przywilej olsztyński również każe pobierać analogicznie dzielone opłaty”.

Tak więc autor wnioskuje, iż pierwszy ratusz zbudowano, gdy miasto uzyskało pełny samorząd, umożliwiając wybór rady i ławy oraz desygnowanie burmistrza.

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

W świetle dokumentów archiwalnych historyk datuje budowę murowanego gotyckiego ratusza około 1380 roku i łączy go z istniejącym do dziś w rynku starego miasta budynkiem. Według niego „*Dowodem na to, że środkowa część bryły dzisiejszego ratusza ma rodowód gotycki – że zbudowano ją w czasach Jana z Łajs jest tzw. „ośli grzbiet” odkryty w 1996 r.*”⁵

Dr Jerzy Sikorski uważał, że pierwszy średniowieczny ratusz po pożarze w 1620 roku był tak zniszczony, że tylko jego fragmenty możemy znaleźć jedynie w części parterowej obecnej budowli. Jako dowód tej tezy podawał dokumenty z procesu dwu mieszczan, którzy nie zgadzali się na rozbudowę ratusza podczas prac remontowych po pożarze. *Obaj wystosowali napisaną po łacinie skargę do kapituły, datowaną 3 listopada 1623r., a skierowaną przeciwko magistratowi olsztyńskiemu. Powodem ich niezadowolonia był fakt, że ratusz nazwany w tej skardze „domem komunalnym w rynku” (domus publicus in foro Alensteinensi) – był przez magistrat odbudowywany nie w tej samej postaci w jakiej istniał dotychczas, lecz fundamenty jego „wysunięto dalej”*⁶.

W 2002 roku, gdy prace budowlane zmierzały już ku końcowi, skuto tynki na elewacjach południowej i wschodniej, ukazały się duże partie średniowiecznego wystroju budowli. Odkrycie to tłumaczyło odkryty podczas badań sondażowych relikwitu łuku w kształcie „oślego grzbietu”.

Przystąpiono do pełnych badań architektonicznych. Ich wyniki obaliły dotychczasowy paradygmat o znikomej wartości zabytkowej obiektu.

Według niego, w granicach budowli powinny znajdować się średniowieczne piwnice. Prowadzone po 1945 roku amatorskie penetracje potwierdzały ten sąd. Podczas prac remontowo-budowlanych przystąpiono do poszukiwania owych piwnic. Rozpoczęto wówczas prace archeologiczne, które wykluczyły istnienie średniowiecznych sklepionych piwnic.

Prace wykopaliskowe prowadzone w granicach fundamentów obaliły tezę dr. Jerzego Sikorskiego o rozbudowie bryły średniowiecznego ratusza w kierunku wschód-zachód. Do czasów współczesnych dotrwała pierwsza bryła ratusza wzniesiona na pierwszym kamiennym fundamencie.

Fakt ten, oraz wydobyte spod grubej warstwy tynku średniowiecznej elewacji, miał istotne znaczenie dla powtórnego datowania czasu powstania budowli. W wyniku prac badawczych prowadzonych *in situ* ustalono następujące fazy powstania i przeobrażeń średniowiecznej budowli według tradycji nazwanej Starym Ratuszem.

Faza pierwsza – przełom XV/XVI w.

Budynek piętrowy wzniesiony na kamiennym fundamencie, miejscami głębokim na ok. 3,40 m. Ściany murowane z cegły w wątku gotyckim-pol-

skim: wozówka, główka, wozówka. Użyta cegła o wymiarach 300 x 145 mm, h: 80 mm do 85 mm, była spoinowana spoiną wypukłą, podciętą od dołu. Elewacja poza blendami nietynkowana. Na cegle i spoinie zachowały się ślady barwienia w kolorze szaro-niebieskim. Odkrycia te wymagały potwierdzenia w specjalistycznych badaniach laboratoryjnych. W elewacji są czytelne otwory maculcowe pozostałe po mocowaniu końcówek belek rusztowań.

Dokumenty cytowane przez historyka dr. Jerzego Sikorskiego podają, że dolna partia budowli przeznaczona była na funkcje handlowe. Program dekoracyjny elewacji południowej parteru był bardzo skromny. Niewielkie otwory zwieńczone łukiem odcinkowym. W środku elewacji południowej było wejście, zwieńczone oślim grzbietem, z którego pozostał odkryty wcześniej relikwitu łuku, naprzeciw w elewacji północnej, podobne wejście prowadziło w uliczkę obudowaną po obu stronach drewnianymi kramami. Odkrycie to zdaje się potwierdzać handlową funkcję parteru.

Odkryty, podczas sondażowych badań na elewacji południowej, relikwitu nadproża murowany z cegły fazowanej w kształcie „oślego grzbietu” znalazł kontynuację w postaci całego programu dekoracji pierwszego piętra.

Pierwotnego przeznaczenia pomieszczeń piętra nie znamy. Odsłonięta spod warstw cegły i tynku elewacja ujawniła swą elegancję w kompozycji okien i blend. Bogaty program ceglanej dekoracji tego poziomu sugeruje, że w odróżnieniu od pomieszczeń parteru, była to kondygnacja reprezentacyjna. Mogło to być miejsce posiedzeń rady miasta.

Na podstawie zachowanych dużych partii średniowiecznej elewacji można było odtworzyć sposób opracowania całej elewacji piętra. Elewacja artykułowana była dwiema parami okien i dwiema parami tynkowanych blend, podwójnej i potrójnej. Pomiędzy otworami i pomiędzy blendami znajdowały się słupki o szerokości (dwie cegły) ok. 60 cm, których krawędzie wykończone były cegłą kształtką. Węgarki okien murowane były z cegły fazowanej o łuku odcinkowym. Powierzchnia blend i węgarków okiennych pokryta była tynkiem w kolorze szaro-niebieskim.

Pierwotnie dekoracja piętra składająca się z kompozycji okien i blend i prawdopodobnie obiegała trzy elewacje: wschodnią południową i zachodnią. Elewacja północna jako elewacja od strony kramów tej dekoracji była pozbawiona.

Z pierwszej fazy budowy ratusza pochodzi odkryte podczas prac wykopaliskowych hypocaustum. Piec ten, znany już w czasach rzymskich, służył do ogrzewania powietrza, które umieszczonymi w grubości ścian przewodami rozprowadzano po wnętrzu budowli.

Olsztyn, Stary Ratusz, stan z 1942 r. przed pożarem. Repr. za: J. Sikorski, Stary Ratusz w Olsztynie na tle dziejów miasta, Olsztyn 1999

Olsztyn, Stary Ratusz, widok na elewację pd-wsch. z wystrojem klasycystycznym wykonanym w 1849 r. Repr. za: J. Sikorski, tamże

Olsztyn, Stary Ratusz, elewacja wschodnia, po usunięciu zamurowania ukazało się zwieńczenie portalu z cegły kształtki w „ośli grzbiet”. Stan z sierpnia 2002 r. Fot. K. Sobaczewski

Plan miasta Olsztyna z ok. 1800 r., rekonstrukcja C. Wunsch w: C. Wunsch, Die Bau- und Kunstdenkmaler der Stadt Allenstein, Königsberg 1933, s. 24

Olsztyn, Stary Ratusz, elewacja południowa, próba rekonstrukcji, w której proponowano ukazanie w formie odkrytki odsłoniętego wystroju, przy czym pozostałe elewacje pokrywałby tynk. Rysunek wykonał Dariusz Chodkowski, wrzesień 2002 r. Fot. W. Chodkowska

Olsztyn, Stary Ratusz, elewacja wschodnia w trakcie odsłonięcia portalu. Stan z sierpnia 2002 r. Fot. W. Chodkowska

Fasadą reprezentacyjną – główną ówczesnego ratusza była elewacja wschodnia z wejściem dla rajców. Była to i jest elewacja szczytowa ustawiona równoległe do głównego traktu w mieście. Trakt ten od czasu lokacji miasta biegł z północy na południe, od Bramy Górnej do niezachowanej dziś Bramy Dolnej.

W osi elewacji główne wejście dla rajców miejskich. Dawniej z sieni schody prowadziły na piętro do sali rady oraz innych, ważnych dla niej pomieszczeń. Fragmenty podbudowy schodów odkryte zostały przez archeologów.

Spod zamurowania cegłą odsłonięty został tynkowany portal o potrójnym uskoku z cegły kształtki tworzącej w zwieńczeniu łuki w „ośli grzbiet”. Nadproże portalu tynkowane na pobiale i barwione w kolorze szaro-niebieskim. Glify portalu uskokowe z cegły kształtki. Po bokach portalu znajdowały się dwa niższe otwory, zwieńczone naczółkami z cegły kształtki uformowanej w „ośle grzbiety” i pod nimi, łuki koszowe. Powierzchnie między łukami pokryte tynkiem.

W trakcie prac konserwatorskich w 2003 r. prowadzono badania uzupełniające, podczas których ustalono: otwór lewy okienny w obramieniu z cegły kształtki. Otwór prawy, drzwiowy, prowadził do pomieszczenia straży miejskiej, o której wspominały źródła historyczne⁷.

Ściana szczytowa wsch. nad głównym wejściem, na wysokości pierwszego piętra, została także przebadana w trakcie trwających prac konserwatorskich, odsłonięto wówczas na prawej osi cały węgarek otworu okiennego, nie potwierdzono istnienia innych otworów. Na podstawie odkrytego węgarka wykonano rekonstrukcję pełnego otworu okiennego oraz rytmu blend stanowiących uzupełnienie do kompozycji rytmu okien i blend elewacji południowej.

Faza druga przekształceń pierwotnej budowli po 1760 roku

W świetle dokumentów historycznych opracowanych przez dr. Jerzego Sikorskiego wiemy, że prace, wskutek których ratusz z fazy pierwszej o formach późnogotyckich zmienił swój wygląd, należy łączyć z 2 połową XVIII wieku.

W roku 1760 jeden ze szczytów ratusza znajdował się w stanie krytycznym. Z akt archiwalnych wynika, że 22 sierpnia 1765 r. podjęto uchwałę, by chyłący się ku ruinie ratusz z wiosną przyszłego roku poddać remontowi. W tym czasie prawdopodobnie podjęto decyzję o wybudowaniu ściany szczytowej (zachodniej) na nowym fundamencie, bowiem „stara groziła zawaleniem”⁸. Prace wykopaliskowe i prace badawcze prowadzone na elewacjach dowiodły, że

ściana zawałiła się. Nową ścianę wybudowano na nowym fundamencie przesuniętym w porównaniu z pierwszym ok. 3,00 m w kierunku zachodnim. Przesunięcie zachodniego szczytu wydłużyło budowlę, to zaś musiało pociągnąć zmianę w kompozycji późnogotyckiej elewacji.

Stan techniczny ścian musiał być raczej zły, gdyż opłaszczowano je od strony wnętrza na wysokości dwu kondygnacji. W ten sposób trzy ściany od strony wnętrza, poza północną mieszczącą wnęki, uzyskały nowożytny watek ceglany i nową zaprawę. Użyta cegła w wątku nowożytnym o wymiarach: 280 x 283 x 290 x 146 x 149 x 150 x 146 x 148, h: 75 x 77 x 70 x 80 x 77 mm.

Podczas tych prac późnogotycki wystrój elewacji w postaci fryzu z blend i okien, zwieńczenia otworów łukami w „ośli grzbiet” został wypełniony cegłą, a elewacje pokryte tynkiem.

Remont przeprowadzono w latach 1766-1770. Zdaniem A. Funka utrwalony wówczas kształt architektoniczny ratusza (bryła przykryta czterospadowym dachem, na którego kalenicy ustawiono ośmioboczną wieżyczkę, w niej zawieszono przeniesiony z dawnego miejsca nad schodami dzwon i otynkowano elewację) przetrwał do lat poprzedzających II wojnę światową, chociaż podziały wnętrza jak i kompozycja otworów okiennych miały być jeszcze poddawane różnym przeróbkom.

Ta informacja jest dla badaczy bardzo cenna, lecz podana w wątpliwość ze strony historyka, któremu trudno było zgodzić się z poglądem, że ratusz wówczas „całkowicie przebudowano” i wskazywał, by sugestie A. Funka przenieść na czas późniejszy⁹. Dopiero wyniki badań przeprowadzonych w 2002 roku z całkowitą pewnością potwierdzają opinie A. Funka.

W tym czasie następują ważne dla Korony i Warmii wydarzenia. W roku 1772 dokonano pierwszego rozbioru Polski. Warmia zostaje wcielona do Prus. Ostatni biskup warmiński Ignacy Krasicki musiał opuścić swoją siedzibę w Lidzbarku Warmińskim.

Faza trzecia po 1848 roku i następne

Po wybudowaniu kolei w Olsztynie powstają liczne koszary wojskowe, miasto zyskuje miano „Kasernopolis”. Powołano Rejencję, wzrasta ranga miasta w administracji pruskiej. W roku 1829 Stary Ratusz staje się siedzibą sądu pruskiego.

Rok 1849 przyniósł zmiany w sposobie użytkowania ratusza, rozpoczyna się kolejna faza zmian obiektu. Cały parter wraz z znajdującą się tam remizą strażacką przeznaczony został na biura sądowe i wymagał kompleksowej adaptacji.

W 1858 zobowiązano magistrat do wybudowania masywnej dwukondygnacyjowej przybudówki do ratusza¹⁰. Całość tych prac zakończono

Olsztyn, Stary Ratusz, widok na elewację południowo-wschodnią po zakończeniu prac konserwatorskich prowadzonych przez firmę Konserwatorską Piotr Biało, Zabytki Malarstwa, Rzeźby Architektury Spółka z o.o. Kraków. Stan z 15 listopada 2003 r. Fot. K. Sobaczewski

Olsztyn, Stary Ratusz, widok na elewację południową po zakończeniu prac konserwatorskich prowadzonych przez firmę Konserwatorską Piotr Biało, Zabytki Malarstwa, Rzeźby Architektury Spółka z o.o. Kraków. Stan z 15 listopada 2003 r. Fot. K. Sobaczewski

Olsztyn, Stary Ratusz, widok na elewację południową, portal klasycystyczny, widoczna zachowana ostrołukowa blenda i otwór okienny do dawnej hali. Stan po zakończeniu prac konserwatorskich prowadzonych przez firmę Konserwatorską Piotr Biało, Zabytki Malarstwa, Rzeźby Architektury Spółka z o.o. Kraków. Stan z 15 listopada 2003 r. Fot. K. Sobaczewski

w 1881 r., a Stary Ratusz zyskał nową, klasycystyczną elewację: otwory okienne zwieńczyły naczółki oparte na odcinkowym łuku. Naczółki te uformowano przez wykucie lica gotyckiej ściany i wmurowanie cegły maszynowej ułożonej główkami. Otwory okienne przemurowano i obramiono opaskami. Na wysokości parteru elewację podzieliły horyzontalnie pasma boniowań wykute w gotyckim licu cegły. Dodatkowo silny akcent horyzontalny uzyskano przez wmurowanie w licu ściany pasma gzymsu kordonowego odcinającego parter od piętra. Podczas prac konserwatorskich zachowano w elewacji relikty gzymsu. W taki sam sposób dodatkowe pasmo gzymsu utworzone zostało na wysokości parapetów okien przyziemia.

Główne wejście w elewacji południowej akcentował portal, który był zwieńczony trójkątnym tympanonem przechodzącym w gzyms kordonowy.

W elewacji wschodniej na poziomie drugiej kondygnacji wykonano trzy blendy obramione opaskami, nawiązującymi do dekoracji okna w elewacji południowej. W ten sposób całość zyskała klasycystyczną kompozycję elewacji. W tym czasie w miejscu dawnego portalu na osi (wejścia dla rajców) wykonano ryzalit z blendą w obramieniu naśladującym portal. Po stronie prawej portalu (w miejscu dawnego wejścia dla straży miejskiej) pozostawiono drzwi, ale o wystroju klasycystycznym. Użyto cegły maszynowej o wymiarach: 250/120/65 mm.

W klasycystycznej formie ratusz trwał tylko przez osiemdziesiąt lat, od roku 1848 do 1928. W 1912 r. na Górnym Przedmieściu wzniesiono nowy ratusz. Od 1922 r. w budynku starego ratusza mieściła się szkoła handlowa. W 1926 r. przyjęto uchwałę o powołaniu biblioteki miejskiej z siedzibą w starym ratuszu.

W latach 1927–28 nastąpiła dobudowa skrzydła północnego, a budowla pozbawiona została dotychczasowej, tj. klasycystycznej dekoracji. Skute zostały naczółki nadokienne i pasma gzymsów: kordonowy i cokołowy. Okna pozbawiono opasek, pod tynkiem ukryto boniowania.

Całość zyskała modny wówczas, modernistyczny wygląd. Nad pozostawionym z fazy klasycystycznej portalem, w elewacji południowej umieszczono rzeźbiony w kamieniu herb Olsztyna.

Po modernizacji elewacji ratusza w latach 1930. na II kondygnacji elewacji wschodniej w miejscu blend z klasycystycznej fazy znajdują się już dwa okna, licząc od strony prawej¹¹. Trzy okna na tej kondygnacji pojawiły się dopiero w latach 1940., o czym świadczą fotografie z lat 1930 i 1942¹².

W czasie wyzwania miasta w 1945 r. ratusz częściowo spłonął. Prowadzone po roku 1945 prace remontowe nie miały charakteru prac konserwatorskich.

Konserwacja i restauracja

W wyniku wniosków konserwatorskich sformułowanych na podstawie badań i dyskusji, prowadzonych na komisjach konserwatorskich, ustalono, że najbardziej wartościową fazą budowy ratusza jest jego faza najstarsza – późnogotycka. Autentyzm budowli zachowany jest w substancji zabytkowej ukształtowanej na przełomie XV i XVI wieku. Wysoki procent zachowania tej fazy, szacowany na ponad 70% oraz brak wartościowych elementów późniejszych nawarstwień skłonił do ekspozycji późnogotyckich elewacji.

Słuszność tej decyzji zdają się potwierdzać znalezione na terenie Warmii analogie do „oślego grzbietu” odkrytego na elewacjach ratusza. Są to zwieńczenia otworów okiennych w szczytowej ścianie tzw. Kustodii na Wzgórzu Fromborskim, tuż obok katedry. Budynek ten datowany jest na wiek XV. Innym przykładem są okna na Wieży Kopernika we Fromborku, choć zniekształcone w trakcie dziewiętnastowiecznych przeróbek, ale znane z przekazów ikonograficznych. Utrwalił je na rysunkach Ferdynand Quast, który od lipca 1843 r. pełnił funkcję „królewskiego konserwatora zabytków w Prusach”. Łuki te datowane są także na ostatnią ćwierć XV wieku¹³.

Czy fromborskie łuki w kształcie „oślego grzbietu” mogły być inspiracją wystroju architektonicznego olsztyńskiego ratusza – odpowiedź na to pytanie wymaga dalszych badań. Zwłaszcza, że w początku XVI w. kanonik fromborski Mikołaj Kopernik administrował Olsztynem w imieniu kapituły, przez kilka lat rezydując na tutejszym zamku.

Wytyczne konserwatorskie przyjęte w 2002 r. zakładały ekspozycję elewacji w cegle na wysokości piętra, odtworzenie rytmu otworów okiennych i blend. Brakujące fragmenty laskowania ceglano-otworów i blend oraz nadproży należało uzupełnić. Z uwagi na duży stopień zniszczenia elewacji parteru, głównie boniowaniem, zalecono pokrycie ścian cienką warstwą tynku. W formie odkrywek w tynku wnioskowano ukazanie fragmentów łuku w „ośli grzbiet” i fragmenty otworów okiennych należących do hali targowej. Należało zachować istniejący portal klasycystyczny, po przebadaniu warstw kolorystycznych przywrócić pierwotny kolor. Wnioskowano, by pionowym odcięciem biegnącym przez wysokość elewacji odciąć część późnogotycką od dostawionej w XVIII w. ściany elewacji zachodniej, którą należało pokryć tynkiem i pomalować w kolorze cegły. Pokrycie tynkiem elewacji zachodniej tłumaczono, z konserwatorskiego punktu widzenia, jako odcięcie nowożytniej części budynku, która została dobudowana i murowana od początku pod tynk. Tynk

także powinien przechodzić na elewację wschodnią odcinając współczesne zamurowania od oryginalnych późnogotyckich wątków. Należało wyeksponować reprezentacyjny charakter elewacji wschodniej ze szczególnym programem dekoracyjnym portalu.

Na podstawie tak ustalonych wytycznych wykonany został projekt, w którym określone zostały strefy wymagające potwierdzenia w badaniach prowadzonych równoległe z pracami konserwatorskimi. W styczniu 2003 r. Wojewódzki Konserwator Zabytków rozpoczął starania w Ministerstwie Kultury o dotację celową na przewidziane prace remontowo-konserwatorskie trzech elewacji starego ratusza. Dotację taką uzyskał. Ogłoszony został przetarg na wykonanie prac konserwatorskich, który wygrała firma Konserwatorska Piotr Białko, Zabytki Malarstwa, Rzeźby Architektury Spółka z o.o. Kraków. Prace rozpoczęto w lipcu 2003 r. W wyniku dalej prowadzonych badań architektonicznych, na skutek nowych ustaleń, przystąpiono do zmian w zatwierdzonym projekcie. Zmiany te uzgadniano zwołując komisje konserwatorskie z udziałem rzeczoznawców.

Nowe ustalenia do całej bryły zakładały: pokazanie w cegle wszystkich trzech elewacji, w tym dostawionej w poł. XVIII w. elewacji zachodniej, bez pokrywania tynkiem partii zniszczonych w XIX w. przez bonie, naczółki okienne, gzymsy. Konserwatorzy uzasadniali taką decyzję odbiorem wizualnym bryły jako całości pod jednym dachem. Kolejne fazy w kształtowaniu bryły budynku miały być czytelne w nietynkowanych elewacjach w postaci wielkości użytej cegły, wątków gotyckiego i nowożytnego, w sposobie opracowania fugi: nowożytna cofnięta i płaska, gotycka wysunięta, podcięta od dołu.

W elewacji południowej wyeksponowano gotycką blendę ukrytą pod prawym kapitelem portalu. W tym celu usunięto relikw gzymsu kordonowego z okresu klasycystycznego tworzący trójkątny tympanon, który wchodził w światło gotyckiego okna. W odtworzonych oknach gotyckich wykonano stolarkę okienną w kształcie odcinkowego nadproża, szkloną witrażowym szkłem gomółkowym. Ze względów konstrukcyjnych (funkcjonujący już magazyn książek) zamurowano od strony wnętrza dwa otwory okienne, a od strony zewnętrznej umieszczono w nich szklone gomółkami ramy okienne.

Elewację wschodnią pokazano całą w cegle bez ukrywania pod tynkiem współczesnych uzupełnień. Brakujące fragmenty lasek uzupełniono cegłą

kształtką, nawiązując do fragmentów zachowanych. W polach tynkowanych nadproży uzupełniono brakujący tynk. Po prawej stronie portalu głównego odtworzono dawne wejście dla straży miejskiej.

Na drugiej kondygnacji elewacji wschodniej, w oparciu o zachowany prawy węgierek, zrekonstruowano otwór okienny. W oparciu o ten otwór okienny, w nawiązaniu do fryzu dekoracyjnego drugiej kondygnacji – elewacji południowej, wykonano fryz – z zachowaniem zasady (patrząc od prawej do lewej) otwór okienny – słupek szerokości na dwie cegły – blenda potrójna – słupek szerokości na dwie cegły – blenda podwójna, dołączając się do zachowanego fragmentu oryginalnej ściany gotyckiej. W tym miejscu ściana była wielokrotnie przebudowywana, fragmenty cegły gotyckiej zachowały się tylko na krawędziach ściany.

Lico cegły na całej wysokości elewacji oczyszczono, uzupełniono ubytki lub flekowano, uzupełniono fugi, scalono kolorystycznie, poddano zabiegom konserwatorskim.

Wstawioną wcześniej stolarkę okienną, w części parteru elewacji południowej i zachodniej, scalono kolorystycznie nawiązując do stolarki gotyckiej.

Dzięki wysokiemu profesjonalizmowi firmy konserwatorskiej Piotra Białko i bieżącym konsultacjom w komisjach konserwatorskich prace konserwatorskie przebiegały płynnie i pozwoliły przywrócić miastu jego późnogotycki ratusz.

¹ B. Zalewska, K. Soczewica, Sondażowe badania architektoniczne Starego Ratusza w Olsztynie. Olsztyn 1996.

² C. Wünsch, Die Bau- und Kunstdenkmäler der Stadt Allenstein, Königsberg 1933, s. 104.

³ A. Wakar, Olsztyn 1353-1945, Olsztyn 197, s. 99.

⁴ Za Jerzym Sikorskim, Stary Ratusz w Olsztynie, Studium historyczne, Olsztyn 1995, rozdz. 1.

⁵ Jerzy Sikorski, Stary Ratusz w Olsztynie na tle dziejów miasta. WBP, Olsztyn 1999, s. 27.

⁶ Tamże, s. 25-26.

⁷ J. Sikorski, tamże, s. 21.

⁸ Tamże, s. 21.

⁹ Tamże, s. 24.

¹⁰ Tamże, s. 38.

¹¹ Rafał Bętkowski, Olsztyn jakiego nie znacie, 650-lat Olsztyna. Olsztyn 2003, ss. 39, 41.

¹² Jerzy Sikorski, Stary Ratusz w Olsztynie na tle dziejów miasta. Olsztyn 1999, s. 80.

¹³ Janusz Pagaczewski, Przyczynek do rekonstrukcji Wieży Kopernika we Fromborku. Copernikana.